

КОНТРАКТ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ: ЗМІСТОВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ГАЛУЗЕВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ

CONTRACT ON SERVICE IN CUSTOMS BODIES: MEANINGFUL AND LEGAL CHARACTERISTICS AND SECTORAL IDENTIFICATION

Чердинцев Ю.Г., к.ю.н., докторант

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено змістовно-правовій характеристиці та галузевій ідентифікації контракту про проходження служби в митних органах (далі – контракт). Визначено особливості запровадження контракту про проходження служби в митних органах від МК України (1991) – до МК України (2012). Здійснено порівняльно-правовий аналіз змісту контракту про проходження державної служби і контракту про проходження служби в митних органах та виокремлено особливості останнього (метою є забезпечення виконання всіх завдань, що покладаються на посадових осіб митних органів; всі посадові особи митних органів зобов'язані укладати контракт; істотною умовою контракту, окрім загальних, є ротація; додатковими умовами, окрім загальних, є: встановлення вимог до рівня митних компетенцій, достатнього для займаної посади; підвищення кваліфікації за результатами щорічної перевірки рівня митних компетенцій; проходження психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа; проведення стосовно особи перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя у порядку, встановленому законодавством).

Визначено, що контракт є інститутом адміністративного права, оскільки на відміну від трудового договору, який регулює виключно трудові відносини, контракт може мати місце в усіх сферах суспільного життя, у т.ч. і у сфері державної служби, що не визначає його однозначно інститутом трудового права, а свідчить про особливості, які можуть мати публічний характер, зокрема: по-перше, всі положення, пов'язані із його укладенням, передбачаються або МК України, або окремими підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють відносини служби в митних органах; по-друге, у ньому немає жодного положення, яке б передбачало посилання на КЗпП; по-третє, у ньому не прослідковується наскрізна рівність сторін, оскільки переважна більшість його положень визначається або МК України, або Законом «Про державну службу» (тобто вони мають імперативний характер), і тільки додаткові умови контракту (один його розділ) передбачають рівність сторін, і ці додаткові умови мають уточнюючий, додатковий або докладний характер істотних умов контракту.

Ключові слова: державна служба в митних органах, контракт про проходження служби в митних органах, посадові особи митних органів, ротація в митних органах, істотні умови контракту, додаткові умови контракту, предмет контракту.

The article is devoted to the meaningful and legal characteristics and sectoral identification of the contract for service in the customs bodies (hereinafter referred to as the contract). The features of the introduction of the contract for service in the customs bodies from the Customs Code of Ukraine (1991) to the Customs Code of Ukraine (2012) are determined. A comparative legal analysis of the content of the contract for service in the civil service and the contract for service in the customs bodies is carried out and the features of the latter are highlighted (the purpose is to ensure the performance of all tasks assigned to officials of the customs bodies; all officials of the customs bodies are obliged to conclude a contract; the essential conditions of the contract, in addition to the general ones, are rotation; additional conditions, in addition to the general ones, are: establishing requirements for the level of customs competencies sufficient for the position held; advanced training based on the results of the annual check of the level of customs competencies; passing a psychophysiological survey using a polygraph; conducting a check on the integrity of the person and monitoring the lifestyle in accordance with the procedure established by law).

It is noted that the recognition of a contract as a special form of fixed-term employment contract is debatable given that the definition of the sectoral affiliation of the contract is primarily related to the system of normative legal acts that regulate its provisions, which are mainly regulated by the norms of public branches of law: administrative and customs law.

It is determined that the contract for service in customs bodies is a complex legal institution, which is mainly regulated by the norms of public law (administrative and customs law), which is decisive for the sectoral identification of the contract. Instead, the norms of labor legislation have an auxiliary-additional nature (which is discussed in the Law «On Civil Service» and Customs Code of Ukraine) in the regulation of both civil service in customs bodies in general and the contract on customs service in customs bodies in particular. Thus, it can be noted that the contract for service in customs bodies has a public character, is regulated mainly by the norms of public branches of law and is an institution of administrative law.

Key words: civil service in customs authorities, contract for service in customs authorities, customs officials, rotation in customs authorities, essential terms of the contract, additional terms of the contract, subject of the contract.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження контракту про проходження державної служби в митних органах обумовлена як особливістю правового регулювання служби в митних органах, так і необхідністю галузевої ідентифікації контракту про проходження державної служби у цілому, і контракту про проходження державної служби в митних органах зокрема. Звернення до наукових доробок з досліджуваного питання свідчить про те, що об'єктом наукового пошуку були окремі аспекти як контракту про проходження державної служби (зокрема, Л. Біла-Тіунова – щодо загальної характеристики контракту про проходження державної служби [1, с. 266–270]; Н. Панова – щодо значення контракту про проходження державної служби для державної адміністративної служби [2]), так і контракту про проходження служби в митних органах (зокрема, О. Черкунов – щодо проблем і перспек-

тив контрактної форми проходження служби в митних органах [3, с. 135–139]; Д. Тихонова – щодо нових стандартів проходження служби в митних органах [4, с. 342–344]). Слід зазначити, що така незначна кількість наукових доробок з цього питання певною мірою обумовлена запровадженням контрактної форми служби в митних органах в 2024 р., і саме це зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку щодо цієї проблематики з огляду на її важливість для теорії державної служби.

Метою статті є надання змістовно-правової характеристики контракту про проходження служби в митних органах та його галузевої ідентифікації у контексті оновлення законодавства про державну службу в митних органах.

Виклад основних положень. Перш ніж перейти до змістовно-правової характеристики контракту про про-

ходження державної служби слід звернути увагу на те, що питання дії норм трудового права у сфері державної служби завжди привертало увагу науковців, зокрема представників адміністративного [1; 2; 5–7] і трудового [8] права. Варто зазначити, що для цього були підстави, а саме – відповідні положення Закону України «Про державну службу» (1993) з цього питання, які зазнали докорінних змін у зв'язку із прийняттям чинного Закону «Про державну службу» [9].

Порівняльно-правова характеристика Законів «Про державну службу» 1993 і 2015 рр. [10; 9] свідчить про реалізацію концепції мінімізації значення трудового права у нормативному регулюванні питань державної служби з огляду на публічний характер правової природи державної служби та необхідність її регулювання публічними галузями права, зокрема адміністративним правом. Так, звернення до чинного Закону «Про державну службу» свідчить про те, що норми трудового права у сфері державної служби застосовуються у разі, якщо це:

передбачено в Законі «Про державну службу», тобто йдеться про: «ч. 4 ст. 56 «Робочий час і час відпочинку державного службовця» – щодо надання грошової компенсації щодо оплати за роботу у вихідні, святкові та неробочі дні (див. коментар до ч. 4 ст. 56 цього Закону); ч. 3 ст. 86 «Припинення державної служби за ініціативи державного службовця або за угодою сторін» – щодо обов'язку суб'єкта призначення звільнити державного службовця у строк, визначений у поданій ним заяві, у випадках, передбачених законодавством про працю; ст. 90 «Пенсійне забезпечення» – щодо визначення засад пенсійного забезпечення державних службовців» [1, с. 101];

зумовлено необхідністю усунення прогалин, які мають місце у Законі, і «якщо це впливає із змісту відповідних статей Закону, як аналогія права, зокрема: ч. 4 ст. 56 «Робочий час і час відпочинку державного службовця» цього Закону не передбачає переліку святкових днів, визначення понять: «робочий час», «час відпочинку», «нічний час», «вихідні дні», «неробочі дні», «невідкладні або непередбачувані завдання», а тому застосовуються відповідні положення КЗпП [11] тощо» [1, с. 101].

Як слідує із вищенаведеного, питання трудового договору або контракту не передбачалося як у Законі «Про державну службу» (1993), так і у первинній редакції Закону «Про державну службу» (2015) до внесення в нього відповідного доповнення. Йдеться про те, що Законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» [12] Закон «Про державну службу» було доповнено ст. 31-1 «Контракт про проходження державної служби з особою, яка призначається на посаду державної служби», метою якого (контракту) є «прийняття ефективних рішень з управління персоналом у державних органах для виконання завдань і функцій таких органів та/або їх структурних підрозділів, що мають тимчасовий характер». Таким чином, у сферу державної служби було запроваджено контракт про проходження служби, який мав чітко визначений та регламентований характер саме нормами адміністративного права без будь-яких посилань на норми трудового права.

Водночас слід звернути увагу на те, що уперше договірну форму проходження державної служби у державному органі було запроваджено раніше, а саме – ст. 153 МК України 1991 р. [13], відповідно до якої «на службу до митних органів приймаються на добровільній договірній основі громадяни ...», тобто договірну форму у державній службі (вірніше у підвиді державної служби – митній службі) було передбачено ще до запровадження контрактної форми проходження державної служби Законом «Про державну службу». Слід акцентувати увагу на редакцію відповідного положення: воно є безальтернативним, тобто законодавче положення передбачає тільки таку форму прийняття на службу – «добровільна договірна основа».

При цьому доцільно звернути увагу на термінологію – використано поняття «договірна основа», тобто йшлося про трудовий договір, який може бути укладено як у письмовій, так і в усній формі, бути безстроковим і строковим.

Надалі як редакція МК України 2002 р. [14], так і первинна редакція ст. 570 МК України (2012) [15] не передбачали жодного положення щодо договірної форми прийняття на службу до митних органів. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» [16] і внесенням відповідної зміни до ст. 570 МК України – ч. 5, яка стосується контракту про проходження служби в митних органах, – було продовжено традицію МК України 1991 р. з цього питання, тільки у більш формалізованій формі – формі контракту. Особливість цього положення полягала у тому, що:

1) укладення контракту не мало загального обов'язкового характеру для посадових осіб митних органів;

2) контракт укладався тільки з тими посадовими особами митних органів, що займали посади, які рішенням Державної митної служби України було віднесено до відповідного Переліку посад, призначення на які здійснюється з укладенням контракту;

3) предметом контракту визначалися завдання, які мали як тимчасовий, так і постійний характер.

Остання редакція ст. 570 МК України [15], яка за своїм змістом є найбільш жорсткою та формалізованою щодо контракту про проходження служби в митних органах, відбулася відповідно до Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» [17] і нею було передбачено: 1) обов'язковий характер контракту про проходження служби в митних органах для всіх посадових осіб митних органів; 2) визначено Порядок укладення контракту та його Типову форму; 3) передбачено строк дії контракту та умови його одноразового продовження.

З огляду на те, що і контракт про проходження державної служби, і контракт про проходження служби в митних органах є новітніми інститутами у сфері державної служби у цілому, вони потребують більш детального дослідження та осмислення. Видається за необхідне звернути увагу на такі основні їх положення у порівняльно-правовому аспекті.

Мета укладення контракту. За Законом «Про державну службу» метою укладення контракту є «прийняття ефективних рішень з управління персоналом в державних органах для виконання завдань і функцій таких органів та/або їх структурних підрозділів, що мають тимчасовий характер». Тобто контракт є способом забезпечення оперативного та безперервного виконання державним органом покладених на нього завдань і функцій, які мають виключно тимчасовий характер. Натомість, відповідно до МК України [15] метою контракту є «ефективне виконання завдань, покладених на державних службовців в митних органах». Таким чином, слід зазначити, що метою укладення цього контракту є забезпечення виконання завдань, що мають як тимчасовий, так і постійний характер.

Обов'язковість контракту. За Законом «Про державну службу» контракт укладається тільки з тими державними службовцями, які виконують завдання, що мають тимчасовий характер, тобто контракт не є обов'язковим для всіх державних службовців, окрім виключення, передбачених Законом «Про державну службу», зокрема призначення на посади державної служби категорії «А». Відповідно до ч. 5 ст. 570 МК України укладення контракту про проходження служби в митних органах є безальтернативним [15], тобто він передбачається для всіх посадових осіб митних органів без винятків.

Строк контракту. Слід зазначити, що і ст. 31-1 Закону «Про державну службу», і ч. 5 ст. 570 МК України передбачають строк «до 3-х років» з правом одноразового продовження його дії на визначений сторонами строк, але не більше ніж на 3 роки [15]. При цьому важливо звернути увагу на те, що жодним із названих законодавчих актів не передбачено нижньої планки строку договору, що надає суб'єкту призначення або керівникові державної служби у державному органі вирішувати це питання на свій розсуд. Як видається, такий підхід не сприяє забезпеченню стабільності державної служби і не створює належних гарантій щодо реалізації особою права на державну службу.

Істотні умови контракту. Порівняльна характеристика істотних умов контракту про проходження державної служби, визначених Порядком укладення контрактів про проходження державної служби [18], та істотних умов контракту про проходження служби в митних органах, визначених Порядком укладення контракту про проходження служби в митних органах [19], свідчить про те, що переважно вони співпадають за своїм змістом. Йдеться про такі однакові істотні умови, як «місце роботи і посада в митному органі; перелік спеціальних вимог до особи, яка претендує на зайняття посади державної служби в митному органі, з якою укладається контракт; строк дії контракту/дата набрання чинності та строк дії контракту; права та обов'язки сторін; завдання і ключові показники, строк (період) їх виконання; режим праці та відпочинку; умови оплати праці; відповідальність сторін та порядок вирішення спорів; підстави зміни умов, припинення дії та розірвання контракту» [18; 19].

Водночас слід звернути увагу на таку важливу відмінність між ними, як положення щодо «порядку ротації, підстав, що надають право на відмову від ротації», що є характерним для контракту про проходження служби в митних органах. Важливо мати на увазі, що ротація також є новітнім інститутом державної служби в митних органах і перша згадка про ротацію у МК України має місце шляхом викладення ст. 570 у новій редакції відповідно до Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» [17] та доповнення його ст. 570-3 [15]. Окрім МК України, ротація регулюється Порядком проведення ротації посадових осіб митних органів [20]. При цьому слід звернути увагу на те, що ротація є безпосередньо пов'язаною з контрактом про проходження служби в митних органах, оскільки вона є однією із істотних умов контракту і водночас може передбачатися як додаткова умова контракту тільки у контексті надання особою згоди на неї.

У контексті вищевикладеного важливо зазначити, що сутність ротації полягає у тому, що: 1) це тимчасове переміщення посадової особи митного органу строком не більше ніж на 3 місяці; 2) її метою є: а) вирівнювання навантаження діяльності митного органу; або б) вирішення тимчасових завдань митного органу; 3) переміщення здійснюється: а) у межах зони діяльності однієї митниці; або б) до зони діяльності іншої митниці; 4) вона здійснюється відповідно: а) до потреб митного органу; б) тимчасових завдань, які постають перед митним органом; в) рівня митних компетенцій, визначених для посади, на яку відбувається ротація; 5) її організаційними формами є: а) переміщення на вакантну посаду в межах зони діяльності однієї митниці або до зони діяльності іншої митниці з урахуванням рівня митних компетенцій; або б) переміщення на посаду тимчасово відсутнього працівника в межах зони діяльності однієї митниці або до зони діяльності іншої митниці з урахуванням рівня митних компетенцій; або в) переміщення між двома посадовими особами митного органу в межах зони діяльності однієї

митниці або до зони діяльності іншої митниці з урахуванням рівня митних компетенцій; 6) їй не підлягають посадові особи митних органів: а) у разі тимчасової непрацездатності; б) у зв'язку з досягненням пенсійного віку; в) вагітні жінки та жінки, які мають дитину віком до 3 років; г) які мають дитину віком до 14 років; д) які мають дитину з інвалідністю; ж) батько, який виховує дітей без матері (в тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також опікуни (піклувальники), один з прийомних батьків, один з батьків-вихователів; з) особи з інвалідністю з дитинства.

Додаткові умови контракту. Важливо звернути увагу на те, що обидва Порядки [18; 19] надають примірні переліки додаткових умов, яких може бути передбачено в контракті. При цьому обидва переліки є невичерпними і додатковими умовами можуть бути й інші положення за згодою сторін. Зіставлення наданих примірних переліків свідчить про те, що хоча ряд положень співпадають, саме примірний перелік додаткових умов контракту про проходження служби в митних органах є більшим за обсягом та конкретнішим за змістом і він містить зокрема положення щодо:

- встановлення вимог до рівня митних компетенцій, достатнього для займаної посади, відповідно до ч. 4 ст. 570 МК України [15]. У цьому разі йдеться про те, що, окрім визначених Держмитслужбою спеціальних вимог до рівня митних компетенцій, у контракті можуть передбачатися й інші вимоги, необхідні для зайняття відповідної посади в митних органах;

- підвищення кваліфікації за результатами щорічної перевірки рівня митних компетенцій відповідно до ч. 1 ст. 570-3 МК України [15]. Йдеться про те, що один раз на рік проводиться перевірка рівня митних компетенцій посадових осіб митних органів з метою: а) оцінювання їхнього рівня; б) планування їх професійного розвитку. У тому разі, коли перевіркою встановлено недостатній рівень відповідної митної компетенції – особа зобов'язана пройти підвищення кваліфікації відповідно до законодавства;

- проходження психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа (далі – психофізіологічного опитування). Слід насамперед зазначити, що таке опитування є новітнім положенням, запровадженням відповідно до Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» [17], яке за загальним правилом здійснюється за згодою претендента (ст. 572-1 МК України [15]). Згода претендента оформляється у вигляді додаткової умови контракту, після чого проведення психофізіологічного опитування стає обов'язковим для претендента і здійснюється відповідно до Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа [21]. При цьому слід зазначити, що метою запровадження психофізіологічного опитування є: а) попередження та виявлення корупційних та інших правопорушень; б) забезпечення об'єктивності при прийнятті кадрових рішень; в) формування якісного особового складу; г) контроль за дотриманням посадовими особами митних органів законодавства у сфері державної служби та умов контрактів. Важливим є те, що при здійсненні такого опитування акцентується увага на дотриманні прав та свобод осіб, які його проходять, зокрема: а) права на добровільну згоду щодо його проходження; б) конфіденційності, зокрема шляхом визначення суворих заходів щодо захисту інформації, отриманої в ході опитування, та її знищення після закінчення встановленого терміну зберігання; в) ознайомлення з результатами;

- проведення стосовно особи перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя у порядку, встановленому законодавством (далі – перевірки на доброчесність

та моніторингу способу життя). Ця перевірка є ще одним новітнім інститутом державної служби в митних органах, яка здійснюється з метою: а) забезпечення доброчесності посадових осіб митних органів та дотримання вимог, встановлених законами України «Про запобігання корупції» і «Про державну службу»; б) запобігання порушенню такими посадовими особами правил етичної поведінки; в) запобігання конфлікту інтересів; г) скоєнню вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію посадової особи та авторитет митних органів;

– згода на ротацію (про це йшлося вище).

Введення поняття «контракт про проходження державної служби ...» безперечно ставить запитання щодо його галузевої ідентифікації і таке запитання є цілком правомірним, оскільки воно має і теоретичне, і нормотворче, і практичне значення. Слід зазначити, що попри незначну кількість наукових доробок з цієї проблематики, уже можна вказати на одну точку зору щодо галузевої ідентифікації контракту про проходження служби в митних органах: зокрема О. Черкунов вважає, що запровадження контракту у сферу митної служби свідчить про «запозичення тимчасового характеру трудового договору, як тимчасової роботи з Кодексу законів про працю України та її запровадження в інститут публічної служби, що мало шкідливий характер, ураховуючи специфіку її реалізації» [3, с. 137]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що на думку О. Черкунова – контракт про проходження служби в митних органах – це інститут трудового права. Видається, що така позиція є дискусійною з огляду на ряд положень, які стосуються контракту про проходження служби в митних органах, і про які йшлося вище.

Окрім вищенаведеного слід звернути увагу ще на два моменти, зокрема щодо: 1) нормативного визначення змісту контракту про проходження служби в митних органах. Йдеться про те, що із 10 розділів контракту тільки

перший розділ – «Загальні положення» – містить положення щодо можливого використання законодавства про працю, якщо інше не передбачено МК України і Законом «Про державну службу». Стосовно положення про те, що «цей контракт є особливою формою строкового трудового договору», слід зауважити, що таке нормативне твердження є дискусійним з огляду на те, що: по-перше, контракт може мати місце в усіх сферах суспільного життя, у т.ч. і у сфері державної служби, що не визначає його однозначно інститутом трудового права, а свідчить про те, що він може характеризуватися рядом особливостей (!!!), які мають публічний характер; по-друге, як видається, визначення галузевої приналежності контракту про службу в митних органах пов'язано насамперед з системою нормативно-правових актів, які регулюють його положення. У цьому контексті, як свідчить аналіз нормативно-правових актів, що регулюють положення контракту про проходження служби в митних органах, ні один із другого по десятих розділі контракту не передбачають жодних посилань на законодавство про працю.

Висновки. Контракт про проходження служби в митних органах є за своєю сутністю та змістом комплексним правовим інститутом, який переважно регулюється нормами публічного права (адміністративного та митного права), що є визначальним для галузевої ідентифікації контракту. Натомість норми законодавства про працю мають допоміжно-додатковий характер (про що йдеться у Законі «Про державну службу» і МК України) у регулюванні як державної служби в митних органах у цілому, так і щодо контракту про проходження митної служби в митних органах зокрема. Таким чином, можна зазначити, що контракт про проходження служби в митних органах має публічний характер, регулюється переважно нормами публічних галузей права і є інститутом адміністративного права.

ЛІТЕРАТУРА

- Біла-Тіунова Л.Р. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу». Одеса: Фенікс, 2020. 628 с.
- Панова Н.С. Концепт державної адміністративної служби України: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2021. 444 с.
- Черкунов О.В. Контрактна форма проходження служби в митних органах України: проблеми і перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 86. Ч. 4 С. 135–139.
- Тихонова Д. Реформа Державної митної служби України та нові стандарти проходження служби посадовими особами митних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 342–344.
- Біла-Тіунова Л.Р. Службова кар'єра в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 540 с.
- Біла-Тіунова Л.Р., Стець О.М. Службове право України: підручник. Одеса: Фенікс, 2022. 771 с.
- Примаченко Д.В., Примаченко Д.Д. Правове регулювання вступу на державну службу в митні органи України: сучасний стан та перспективи. *Правова позиція*. 2020. № 1(26). С. 68–76.
- Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудова відносин в Україні: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2004. 337 с.
- Про державну службу: Закон України від 16.12.2015 р. № 3723-XII. Дата оновлення: 04.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
- Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12#Text> (втратив чинність).
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. Дата оновлення: 02.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
- Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади: Закон України від 19.09.2019 р. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-20#n264>.
- МК України від 12.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12#Text> (втратив чинність).
- МК України від 11.07.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-15#Text> (втратив чинність).
- Митний кодекс України від 13.03.2012 р. Дата оновлення: 31.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
- Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи: Закон України від 17.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
- Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів: Закон України від 17.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
- Про затвердження Порядку укладення контрактів про проходження державної служби: Постанова КМУ від 17.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2020-%D0%BF#n8>.
- Про затвердження Порядку укладення контракту про проходження служби в митних органах та Типової форми контракту про проходження служби в митних органах: Постанова КМУ від 04.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2025-%D0%BF#n10>.
- Про затвердження Порядку проведення ротації посадових осіб митних органів: наказ Міністерства України від 05.05.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0938-25#Text>.
- Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа: Постанова КМУ від 01.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2025-%D0%BF#n9>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.09.2025
Дата публікації: 26.09.2025